

Amos Oz

Panter v podzemí

PANTER V PODZEMÍ

Amos Oz

PANTER V PODZEMÍ

Z angličtiny preložila
KATARÍNA KAROVIČOVÁ

slovar

Copyright © Amos Oz 1995
Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o.,
Bratislava 2014
Translation © Katarína Karovičová 2014

ISBN 978-80-556-1069-6

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy nesmie byť reprodukováná ani šírená v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek prostriedkami, či už elektronickými, alebo mechanickými, vo forme fotokópií či nahrávok, alebo prostredníctvom súčasného, či budúceho informačného systému a podobne, bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

Deanovi, Nadavovi, Alonovi a Jael

Poznámka autora

Filmy spomínané v texte sú fiktívne. Ich názvy, zápletky a obsadenie vymyslel autor, aby pripomenul populárne hollywoodske trháky, ktoré premietali v Jeruzaleme koncom štyridsiatych rokov 20. storočia a ktoré tam videl ako dieťa v miestnom kine.

1

V živote ma veľakrát nazvali zradcom. Prvý raz, keď som mal dvanásť a štvrt' roka a býval som na okraji Jeruzalema. Bolo to cez letné prázdniny, necelý rok predtým ako Briti odišli z krajiny a z hmly vojny sa vynoril štát Izrael.

Jedného rána sa tieto slová zjavili na múre nášho domu namaľované hrubými čiernymi písmenami rovno pod kuchynským oknom: PROFKO BOGED ŠAFEL – Profko je podlý zradca. Slovo *šafel* – podlý vo mne vyvolalo otázku, ktorá mi vrta v hlave ešte aj dnes, keď píšem tento príbeh. Je možné, aby zradca nebol podlý? Ak to nie je možné, prečo sa Čita Reznik (spoznal som jeho písmo) namáhal pridať slovo podlý? A ak to je možné, tak za akých okolností nie je zrada podlá?

Prezývku Profko mám od čias, keď som bol ešte malý. Vznikla skrátením slova profesor, tak ma nazývali pre moju posadnutosť skúmať slová. Ešte vždy ich mám rád: s nadšením ich zbieram, zoradujem, presúvam, obraciam, spájam. (Podobne ako to robia ľudia, čo majú radi peniaze, s mincami alebo vášniví kartári s kartami.)

Otec uvidel nápis pod kuchynským oknom v ten deň o pol šiestej ráno, len čo sa vybral po noviny.

Keď si pri raňajkách natieral na koniec čierneho chleba malinový lekvár, zrazu zapichol nôž do pohára takmer až po rúčku a zvyčajným odmeraným tónom utrúsil: „Aké príjemné prekvapenie. A do čoho sa vaša výsosť zaplietla tentoraz, že sme si zaslúžili takú česť?“

Mama povedala: „Nezabrádaj doňho hneď od rána. Stačí, že ho večne podpichujú ostatné deti.“

Otec chodil v kaki ako vtedy väčšina mužov v okolí. Gestikuloval a rozprával ako človek presvedčený o svojej pravde.

Vyškrabal lepkavú malinovú zmes zo dna pohárika, rozotrel rovnomernú vrstvu na obidve polovice krajca a pokračoval: „Fakt je, že takmer všetci dnes používajú slovo ‚zradca‘ príliš voľne. Ale kto je zradca? Samozrejme, človek bez cti. Človek, ktorý tajne, za chrbtami ostatných, pre nejakú pochybnú výhodu pomáha nepriateľovi bojovať proti vlastnému národu. Alebo proti svojej rodine a priateľom. Zaslúži si väčšie opovrhnutie ako vrah. Dojedz to vajíčko, prosím ťa. Čítal som v novinách, že v Ázii ľudia zomierajú od hladu.“

Mama si prisunula môj tanier a dojedla vajíčko aj zvyšok chleba s lekvárom. Nie od hladu, ale aby bol pokoj.

„Ten, kto ľúbi, nie je zradca,“ povedala.

Mama tie slová neadresovala mne ani otcovi: podľa toho, kam upierala pohľad, prihovárala sa klincu, ktorý ktosi zatĺkol do steny nad chladničkou a neslúžil na nijaký účel.

2

Ihneď po raňajkách rodičia odišli, aby chytili autobus do práce. Zostal som doma sám a mal som pred sebou až do večera more času, pretože boli letné prázdniny. Najskôr som odpratol zo stola, všetky veci som odložil, kam patrili – do chladničky, do kredenca alebo drezu. Rád som trávil celý deň sám doma bez akýchkoľvek povinností. Umyl som hrnčeky a nechal ich uschnúť hore dnom. Potom som prešiel celý byt, pozatváral som okná a okenice, aby som mal z neho až do večera tienistý brloh. Slnko a púštny prach škodili otcovým knihám, čo pokrývali celé steny, medzi nimi boli aj vzácne zväzky. Prečítal som raňajšie noviny, potom som ich zložil a nechal na kuchynskom stole. Odpratol som maminu brošňu aj so škatuľkou. Nerobil som to všetko ako zradca, ktorý sa kajá, ale preto, lebo mám rád poriadok. Dodnes mám vo zvyku prejsť sa ráno aj večer po dome a odložiť všetko na miesto. Keď som pred piatimi minútami písal, že som zatvoril okná a okenice, na okamih som prerušil písanie a šiel som zavrieť dvere na kúpeľni, hoci podľa toho, ako zastonali, asi by boli radšej ostali otvorené.

Celé leto mama s otcom odchádzali ráno o ôsmej a vracali sa večer o šiestej. Obed som mal prichysta-

ný v chladničke a moje dni sa predou mnou zreteľne rozprestierali až k vzdialenému obzoru. Mohol som sa napríklad hrať na koberci so skupinkou piatich či desiatich vojačikov, alebo priekopníkov, zememeračov, cestárov, prípadne staviteľov pevností a krok za krokom sme mohli krotiť sily prírody, porážať nepriateľov, dobývať širé pláne, stavať mestá i dediny a budovať cesty, čo ich spoja.

Otec pracoval ako korektor a asistent redaktora v malom vydavateľstve. Zvyčajne býval hore do druhej či tretej ráno – obkolesený tieňmi políc s knihami, telo ponorené do tmy, iba jeho sivá hlava sa vznášala v kruhu svetla lampy na písacom stole, akoby sa namáhavo šteral roklinou medzi horami kníh nakopených na stole – a zapisoval si na útržky papiera a ceduľky poznámky k rozsiahlej knihe o dejinách Židov v Poľsku, ktorú písal. Bol to zásadový, pevný človek, hlboko oddaný myšlienke spravodlivosti.

Na druhej strane mama rada zdvíhala poloprázdny pohár s čajom a dívala sa cezeň na modré svetlo v okne. Zavše si ho pritisla k lícu, akoby z neho čerpala teplo. Učila v ústave pre prisťahované siroty – deti, ktorým sa podarilo skrývať pred nacistami v kláštoroch alebo zapadnutých dedinkách a teraz sa dostali sem k nám, ako hovorievala mama, „priamo z temnoty údolia tieňa smrti“. A raz sa opravila: „Prišli odtiaľ, kde sa ľudia k sebe správali ako vlky. Dokonca aj utečenci. Ba i deti.“ V duchu som si spájal

zapadnuté dedinky s hrôzostrašnými vidinami vlkolakov a s temnotou údolia tieňa smrti. Páčili sa mi slová „temnota“ a „údolie“, lebo vo mne ihneď vyvolávali predstavu doliny zahalenej temnotou, s kláštormi a pivnicami. A páčilo sa mi aj spojenie tieň smrti, pretože som mu nerozumel. Keď som zašepkal „tieň smrti“, takmer som počul hlboký zvuk pripomínajúci tón, aký vydáva posledná klávesa na klavíri, zvuk, čo zanecháva za sebou stopu nejasných ozvien, akoby sa niekde stalo nešťastie a už nebolo cesty späť.

Vrátil som sa do kuchyne. V novinách som sa dočítal, že žijeme v osudnej dobe, a preto musíme zapojiť všetky svoje morálne zdroje. Takisto tam písali, že činy Britov „vrhajú ťažký tieň“ a židovský národ musí „čeliť skúške“.

Vyšiel som z domu a poobzeral sa okolo seba, akoby som patril k odboju a chcel sa uistiť, že ma nik nesleduje; napríklad neznámy muž v slnečných okuliaroch, čo môže skrytý za novinami postávať vo vchode niektorého z domov na druhej strane ulice. Lenže ulica mala vlastné starosti. Zeleninár staval múr z prázdnych prepraviek. Mládenec, ktorý pracoval v potravinách bratov Sinopských, ťahal vŕzgajúcu káru. Bezdetná stará pani Ostrowská zametala chodník pred svojimi dverami, pravdepodobne už tretí raz od rána. Doktorka Gryphiusová sedela na balkóne a vyplňala kartotékové lístky – bola stará dievka a otec jej pomáhal zbierať materiál na pamäti opisujú-

ce život v jej rodnom mestečku Rosenheim v Bavorsku. Predavač petroleja pomaly prechádzal okolo na hrkotajúcom voze, liace mu voľne ležali na kolenách, cengal ručným zvoncom a spieval svojmu koňovi nejakú clivú pesničku v jidiš. Stál som tam a uprene pozoroval nápis PROFKO BOGED ŠAFEL – Profko je podlý zradca, či neobjavím nejakú drobnosť, ktorá by na celú vec vrhla nové svetlo. V náhlení alebo zo strachu posledné písmeno v slove BOGED – zradca napísal Čita tak, že vyzeralo skôr ako R, takže som nebol podlý zradca, ale podlý dospelý – BOGER. To ráno by som dal rád všetko, čo mám, za to, aby som bol dospelý.

Takže Čitovi Reznikovi „sa podaril Bileám“.

Náš učiteľ biblie a judaizmu pán Zerubábel Gihon nám to na hodine vysvetlil: „Keď sa niekomu podarí Bileám, znamená to, že prekliatie sa zmení na požehnanie. Napríklad keď britský minister Ernest Bevin vyhlásil v londýnskom parlamente, že Židia sú tvrdohlavá rasa, podaril sa mu Bileám.“

Pán Gihon mal vo zvyku koreniť svoje hodiny vtipmi, čo neboli vtipné. Keď chcel napríklad ilustrovať pasáže z Kráľovskej knihy o bičoch a škorpiónoch, povedal: „Škorpióny sú stokrát horšie ako biče. Ja vás sužujem bičmi a mňa moja žena škorpiónmi.“ Alebo: „V jednom texte sa píše: ‘Ako praskot trnia pod hrncom.’ Kazateľ, kapitola sedem. Ako keď sa pani Gihonová pokúša spievať.“

Raz pri večeri som utrúsil: „Poznáte môjho učiteľa Gihona. Neprejde deň, aby nebol pri hodine neverný svojej manželke.“

Otec pozrel na mamu a povedal: „Tvoj syn nepochybne prišiel o rozum.“ (Otec mal rád slovo nepochybne. Takisto slová v skutku, zjavne a zaiste.)

„Prečo sa namiesto urážania nepokúsiš zistiť, čo tým chce povedať?“ ozvala sa mama. „Nikdy ho nepočúvaš. Ani mňa. Nikoho. Počúvaš iba správy v rádiu.“

„Všetko na svete,“ povedal pokojne otec – ako vždy odmietal dať sa zatiahnuť do hádky, „má prinajmenšom dve strany. To vedia všetci okrem frenetických duší.“

Nevedel som, čo sú ‚frenetické duše‘, ale vedel som, že nie je vhodný okamih, aby som sa na to spýtal. A tak som ich nechal ticho sedieť oproti sebe skoro celú minútu – ich mlčanie občas pripomínalo gréckorímsky zápas – a až potom som prehovoril: „Okrem tieňa.“

Otec na mňa vrhol podozrievavý pohľad, okuliare mal spustené doprostred nosa a pokyvoval hlavou hore-dolu. Bol to pohľad, ktorý vyjadroval to, čo sme sa učili na hodinách náboženstva: „Potom čakal, že zarodí hrozno, ale zarodila plánky.“ Jeho modré oči na mňa pozerali ponad okuliare s neskrývaným rozčarováním z vlastného syna a z mladých ľudí vo všeobecnosti, zo zlyhania nášho vzdelávacieho systému, ktorému človek zverí motýľa a vráti mu kuklu.

„Čo myslíš tým tieňom? Tvoj mozog je tieň.“

Mama poznamenala: „Čo keby si ho prestal okrikovať a radšej zistil, čo tým chce povedať? Určite tým chce niečo povedať.“

A otec: „Áno. Zaiste. Tak čo má vaša výsosť na mysli dnes večer? O akom záhadnom tieni nám ráči tentoraz poreferovať? ,Tieň vrchov sa ti zdá, že sú to muži?‘ alebo ,Ako otrok dychtí po chládku a tieni?‘“

Vstal som od stola a chystal sa do postele. Nedlhoval som mu vysvetlenie. Napriek tomu, nielen z povinnosti, som mu odpovedal.

„Okrem tieňa, ocko. Pred chvíľou si povedal, že všetko na svete má prinajmenšom dve strany. Mal si skoro pravdu. Ale zabudol si, že napríklad tieň má iba jednu stranu. Ak mi neveríš, choď sa presvedčiť. Môžeš dokonca urobiť jeden či dva pokusy. Ty sám si ma predsa učil, že výnimka potvrdzuje pravidlo a človek nemá zovšeobecňovať. Zabudol si, čo si ma naučil.“

Pri tých slovách som sa zdvihol, odpratal som zo stola a odišiel do svojej izby.

3

Sadol som si na otcovu stoličku pri písacom stole, vzal som si z police veľký slovník a encyklopédiu, a tak ako som sa to od neho naučil, začal som na prázdnu kartičku vypisovať slová.

Zradca: odpadlík, prebehlík, dezertér, odrodilec, udavač, donášač, kolaborant, špicel', sabotér, špión, člen piatej kolóny, podvratník, krt, cudzí agent, dvojité agent, *agent provocateur*, Brutus (vid' Rím), Quisling (vid' Nórsko), Judáš (používajú kresťania). *Príd. m.:* zradný, nelojálny, falošný, vierolomný, podlý, pokrytecký. *Slov.:* zradiť, oklamať, podvieť, zapredať, zbehnúť, podraziť. *Fraz.:* had v trávě, vlk v rúchu baránka, vraziť nôž do chrbta, urobiť špinavosť. *Bibl.:* Ako zlomený zub a vytknutá noha je spoliehanie sa na zradcu v čase súženia. (Prísl. 25,19); Ved' všetci sú cudzoložníci a zberba zradcov. (Jer. 9,2); Prečo hľadáš na neverných a mlčíš, keď bezbožný pohlcuje spravodlivejšieho od neho? (Hab. 1,13).

Zatvoril som slovník. Krútila sa mi hlava. Zoznam mi pripomínal hustý les s mnohými cestičkami, kto-

ré sa rozdvajujú a tie sa stále rozvetvujú ďalej, strácajú sa v húštinách, mučivo sa skrúcajú, na kúsku sa spoja, a potom sa znovu rozdelia, vedú do úkrytov, plazia sa cez jaskyne, podrasty, bludiská, škáry, opustené údolia, až človek žasne. Aký je vzťah medzi zbehnutím a dezerciou, informátorom a cudzoložníkom, neverníkom a vierolomníkom, sabotérom a záškodníkom, krtom a krysou? Aké strašné skutky spáchali Brutus a Quisling? A ďalej: pitvor a pitva; koryto a korytnačka. (Dodnes pri práci nikdy neotváram encyklopédiu ani slovník. Ak to urobím, pol dňa je v ťahu.) Už mi nezáležalo na tom, kto som, či som zradca, hašterivé dieťa, bláznivé decko, celé predpoludnie som sa plavil po mori encyklopédie, doplavil som sa až k divým kmeňom pomalovaným bojovými farbami na Papue, k zvláštnym kráterom na povrchu hviezd, z ktorých šľahal vulkanický pekelný oheň, alebo naopak zmrzli a zahalila ich večná tma (nestriehne práve tam tieň smrti?), pristával som na ostrovoch, blúdil stratený pravekými močarínami, stretal som ľudožrútov a pustovníkov, bohom zabudnutých Židov s čiernou pokožkou z čias kráľovnej zo Sáby a čítal som o svetadieloch, ktoré sa od seba vzdiaľujú rýchlosťou pol milimetra za rok. (Ako dlho sa budú môcť od seba vzdiaľovať? Určite miliardy rokov, lebo Zem je guľatá, takže sa znovu stretnú na opačnej strane!) Potom som si vyhládal Bruta i Quislinga a chystal som sa nájsť aj Judáša, ale

cestou som narazil na svetelné roky a zaplavilo ma prenikavé potešenie.

Napoludnie ma hlad vyhnal od pôvodu sveta do kuchyne. Zhltol som jedlo, čo mi mama nechala v chladničke: kukuričnú kašu, mäsové guľky, polievku, nezabudni to všetko niekoľko minút zohrievať na sporáku a potom ho vypnúť. Ale nezohrial som si ho, nemal som čas. Rýchlo som do seba všetko nahádzal a vrátil som sa do miznúcich galaxií. Zrazu som si všimol pod dverami preložený lístok s Benovým Hurovým rukopisom: „Správa pre podlého zradcu. Dnes večer o pol šiestej sa bez meškania dostav na známe miesto v háji Tel Arza, kde predstúpiš pred voľný súd za velezradu, konkrétne bratříckovanie s britským utláčateľom. Podpísaní: organizácia SAS, hlavné veliteľstvo, útvar vnútornej bezpečnosti a vypočúvania. P. S. Vezmi si sveter, fľašu s vodou a poriadne topánky, lebo výsluch môže trvať celú noc.“

Najskôr som opravil ceruzkou bratříckovanie na bratříckovanie sa a voľný súd na poľný súd. Vzápätí som sa podľa platných inštrukcií naučil správu naspamäť, lístok som v kuchyni spálil a popol spláchol do záchoda, aby po ňom nezostalo ani stopy, keby náhodou Briti robili domové prehliadky. Potom som si opäť sadol k písaciemu stolu a pokúšal sa vrátiť ku galaxiám a svetelným rokom. Lenže galaxie sa rozplynuli a svetelné roky zhasli. A tak som si z otcovej kôpky vzal ďalšiu prázdnu kartičku a pozna-